

Ivan Pederin, JADRANSKA HRVATSKA U POVIJESTI STAROGA EUROPSKOG BANKARSTVA, Književni krug Split, Biblioteka znanstvenih djela, sv. 78, Split 1996., 258 str.

Mjesto i uloga hrvatskoga bankarstva u europskom kontekstu tema je o kojoj u hrvatskoj historiografiji nije napisano mnogo znanstvenih studija i rasprava te je stoga i put do cjelovitog i zaokruženog djela još prilično dalek i uvjetovan postojanjem uporabljivih istraživačkih predradnji. Djelo Ivana Pederina stoga se u ovoj problematici s pravom može nazvati pionirskim. U proslavu (7-12) autor pojašnjava osnovnu zamisao rada. Smatrajući kako "povijesne datosti i arhivska građa stavljaju bankarstvo jadranskog dijela Hrvatske ravnopravno uz bok talijanskom bankarstvu" (8), nastojat će usporednim prikazom povijesti bankarstva na šire sredozemnim i našim prostorima, upozoriti na važnost hrvatskog bankarstva kao bitne i neotuđive sastavnice europskoga. U prvom poglavlju ("Bankarstvo staroga vijeka", 13-23) ukratko se prikazuju povijesni počeci bankarskih djelatnosti drevnih civilizacija (Egipat, Babilon, Asirija, Grčka, Rim), pri čemu se posebna pozornost poklanja zastupljenosti temeljnih bankarskih pojmova (kamate, lihva, zajmovi i dr.) u židovskim knjigama (Levitski zakonik, Talmud) i Novom zavjetu.

Druga cjelina nosi naslov "Primitivno bankarstvo srednjega vijeka, do kraja XVI. stoljeća" (25-89). U manjim poglavljima razmatraju se kršćanski teorijski prijevori (spisi sv. Jerolima, sv. Ambrozija, Hrabana Maura, Petra Lombarda, papinski dekreti i dr.) glede kamata (pitanja je li novac plodan i smije li se pozajmljivati uz kamate). Iste prijevore autor razmatra i u onodobnom poimanju židovske i islamske religije. U srednjem vijeku nalazimo i prve tragove novčarstva i novčarskog poslovanja u većim dalmatinskim gradovima te se autor ukratko bavi kovnicama novca u Dubrovniku, Zadru, Splitu i Kotoru. U XIII. st., kada se oblikuju prvi bankarski sustavi s težištem u gradovima srednje i sjeverne Italije i Katalonije, gradovi hrvatskog priobalja također su važnim čimbenikom njegova ustroja i razvitka te su na najvišoj razini onodobnog europskog bankarstva. Autor potom razmatra razvoj bankarstva i tehnika novčarskog poslovanja u XIII. i XIV. st., kada se učestalije javljaju mjenjači novca i mjenice, osnivaju snažne trgovačko-bankarske kuće i trgovačka društva. Istovrsni razvojni procesi zapažaju se i u hrvatskim gradovima na obali te autor na osnovi izvorne građe (bilježnički spisi) i konkretnih primjera prati oblike novčarskog poslovanja u onodobnom Zadru, Šibeniku, Trogiru i Splitu. Terminologija u bankarstvu i trgovini tada je već kod nas prilično razvijena, a potječe iz latinskog i talijanskog jezika. U Dalmaciji djeluju brojni strani, poglavito talijanski bankari (Firentinci) te daju važan doprinos bržem uključivanju dalmatinskih gradova u nove trendove onodobnog europskog bankarstva. Dubrovačko bankarstvo pokazuje velike sličnosti s bankarstvom u ostalim dalmatinskim gradovima, pri čemu istraživanje olakšavaju odvojene arhivske knjige specijalizirane za bankarske i trgovačke poslove (Debita notariae i Diversa notariae). U isto se vrijeme javlja i poseban vid kršćanske dobrotvornosti, izražen djelovanjem ubožnica i bratovština, čija je zadaća bila i zaštita članova od daljnjeg osiromašenja. Ove su ustanove skupljale kapital i davale članovima beskaMATNI zajam, djelujući kao prve ustanove socijalne pomoći i ujedno prvi oblik organiziranog bankarstva koje nije bilo privatno.

Cjelina ("Židovsko, franjevačko i komercijalno bankarstvo u XV. i XVI. stoljeću", 91-172) započinje razmatranjem osnutka i ustroja židovskih založnih banaka u talijanskim gradovima (od XV. st.). Odgovor na židovsko bankarstvo - suprotno kršćanskom zahtjevu da bankarstvo sačuva svoj socijalni karakter - dali su već u drugoj polovici XV. st. franjevci, koji u Perugi osnivaju prvu banku pod nazivom Sacro Monte di Pietà (Sveto brdo milosrđa). Monte je bio banka koja je davala beskaMATNE zajmove sirotinji, odnosno zajmove s 5 posto kamata (za pokrivanje troškova poslovanja i plaće osoblju). U južnoj Hrvatskoj malo je vijesti o židovskom založnom bankarstvu, a ulogu franjevačkog Monteja preuzimaju bratovštine i ubožnice koje djeluju kao blagajne uzajamne pomoći i socijalnog zbrinjavanja siromašnijih članova. Za razdoblje XV. i XVI. st.

razmatra se razvoj bankarskih ustanova u vodećim europskim gradovima (Rim: Monte della Fede; Firenza: Banco Medici; mletačke banke, Augsburg: obitelj Fugger; Barcelona, Lyon, Bruges i dr.). U to je vrijeme bankarstvo u jadranskoj Hrvatskaj ostalo privatno, s karakterom komercijalnog zajma i ulaganja u trgovinu i zanatstvo. Bankarstvo kod nas nije, čak ni u primjeru Dubrovnika, došlo u odnos s državom, kako se to dogodilo u većem dijelu Europe, već je ostalo prepušteno inicijativi i poslovnom smislu za rizik privatnog ulagača. Međutim, u XV. st. kod nas se pojavila komunalna komora kao financijski čimbenik i blagajna iz koje će se plaćati mletačka vojska i činovništvo. Hrvatska je dala važan udio u teorijskim rasprama o bankarstvu i trgovini, a kao najpoznatiji primjer navodi se traktat Dubrovčanina Benedikta Kotruljevića "O trgovini i o savršenom trgovcu" (Lyon 1582, Brescia 1602). Na kraju ove cjeline autor daje kratak prikaz zastupljenosti bankara i bankarstva u književnosti i likovnoj umjetnosti.

U cjelini "Državno bankarstvo u XVII. i XVIII. stoljeću" (173-223) razmatra se više tipova bankarskog poslovanja. Na primjerima spomenutih europskih središta prikazano je bankarstvo zasnovano na gospodarskim i tržišnim načelima koje odgovara interesima politike i manje je poslovno, a više je servis države i bazične proizvodnje, bez izravne veze s tržištem. U ovom se bankarstvu ističe talijansko, mletačko, ali i dalmatinsko (manje dubrovačko) bankarstvo. Značajke dalmatinskog bankarstva u XVII. i XVIII. st. su da ono ne poznaje tržišnu cijenu, već samo onu koju odredi država. U tom se bankarstvu - poglavito u Italiji i Dalmaciji - razvijala i velika korupcija, pa se ono osim rijetkih iznimaka u Sieni i Bresciji, ugasilo početkom XIX. st. Kako je dalmatinsko bankarstvo XVII. i XVIII. st. državnog obilježja, najviše se isticao glavni grad mletačke pokrajine - Zadar, dok je Split bio vodeći grad u trgovačkom i financijskom poslovanju. U Zadru se izdvajaju bankari iz obitelji Lantana (Ante, Horacij, Frane) te Blaž Giordani i Ante Ghirardin Kalčina.

Posljednja i opsegom najkraća cjelina ("Bankarstvo za Franuske revolucije i Napoleonovih ratova", 225-229) ukoliko se bavi velikim korupcijskim skandalima koji su u Dalmaciji izbijali u gradovima. Na kraju se sažeto prikazuju počeci suvremenog bankarstva u hrvatskim gradovima tijekom XIX. i početkom XX. st. (osnutak Hrvatske eskontne banke 1868., Hrvatske obrtne banke 1907; Gradske štedionice 1914), kada Zagreb postaje najjačim bankarskim središtem u ovom dijelu Europe.

Na kraju knjige nalaze se Zaglavak (231-233), sažetak na talijanskom jeziku (235-236), popis izvora i literature (237-247), kratica (249), kazalo imena (251-258) i sadržaj (259).

Povijest bankarstva na hrvatskim prostorima izazovna je tema koja ponajviše iziskuje dobro poznavanje stručne literature i mehanizama raznih gospodarskih vidova poslovanja tijekom prošlih stoljeća. Razvoj bankarskih ustanova, novčarsko poslovanje i djelovanje više stoljeća prisutnih bankarskih obitelji koje su umnogome utjecale na tijek gospodarskih i političkih zbivanja u svojim zemljama, zasigurno je jedna od najvažnijih sastavnica gospodarske povijesti europskoga zapada. Nastojanje dr. Ivana Pederina da istovrsne procese u Hrvatskoj uklopi u onodobno europsko ozračje stoga je pažnje vrijedno i zaslužuje pozornost znanstvene javnosti, ali i šireg čitateljstva. Još uvijek niti izdaleka dovoljno iskorištena građa iz dalmatinskih arhiva (poglavito bilježnički spisi) pruža nepobitne dokaze o postojanju jake tradicije bankarstva, novčarskog poslovanja, ali i djelovanja imućnih i poduzetnih novčarsko-trgovačkih obitelji čiji je opseg poslovanja znatno prelazio uske granice matičnih gradova. Isto tako, spomenuto djelo Benedikta Kotruljevića jedan je od prvih stručnih rukopisa o načelima suvremene trgovine, novčarskog i bankarskog poslovanja u onodobnoj Europi. Sveukupno gledajući, možemo zaključiti kako je monografija Ivana Pederina dragocjen prinos proučavanju hrvatskoga gospodarstva u prošlosti, ali i nepobitan dokaz naše uključenosti u dostignuća europskoga zapada.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS

Ivan KAMPUŠ

Ivica PRLENDER

Tomislav RAUKAR

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu
Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ul. Ivana Lučića 3

Narudžbe šaljite na navedenu adresu

Cijena ovog broja iznosi 140 kuna

Izdanje časopisa sufinancira
Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Garićgradska 6 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, travanj 1997.